

לפעמים ההבנה מקרבת אותנו לאיש שאנו "מבינים אותו", ויש בזה אף קצת הסכמה) אדם שעושה דבר לא נכון, מפני שלפי הבנתו היה הדבר נכון, אינו פטור מן האחריות לתוצאות הלא נכונות. בכל זאת יש הבדל בין איש העושה דברים בלתי נכונים בלי חשבון, למי שעושה כן מפני שטעה בחשבון. המחנך יבליט את השאלה: האם היה לשאול יסוד למה שעשה? בתחילה יש להניח לתלמידים שהם עצמם יגיעו להחלטה. רק לאחר מכן ישמיע המחנך את דעתו, כדלהלן.

אחימלך נהג שלא בזהירות. אמנם הוא הכיר את גדולת דוד והאמין לו. במצב מוזר כזה, היה לו להיוועץ עם דואג. אולם לא יתכן כי לא הגיעה לאזנו שמץ של שמואל על הסיכסוך בחצר המלך. אם לא עשה כן, היה מקום לחשוד כי השניים הם שותפים לתכנית אחת.

בתקופות של מלחמה ושל מרידות אין אפשרות לחקור הרבה. יש לפעול מהר. על כן יש בכל מלחמה טעויות, לפעמים איש מתקיף את רעהו, מפני שלא הספיק לברר יפה. כך היה אף בעניין זה.

פרק כב נושא ראשון. א-ה

המעמד החדש של דוד

המחנך: אילו היינו אנחנו קוראים בעיתון בימינו ידיעה כדלהלן: אדם חשוב מאד, שמילא תפקיד גדול בצבא והשיג נצחונות עשה מה שעשה דוד. במערה אחת במדבר נאספו אליו אנשים רבים, בדרך כלל אנשים שנאלצו לברוח מסיבות שונות. האיש החשוב נעשה להם לשר. מה היינו אומרים על דבר זה?

תלמידים מביעים דעות שונות. הדעה המכרעת היא שהשילטון צריך לעשות כל מה שבידו לבטל קבוצה מסוכנת זו. זו היא דרישת הסדר הטוב בארץ.

תלמיד שואל: אם כן למה עשה כן דוד? הוא היה צריך לעשות הכל כדי לבטל מעליו את החשד ולא להגבירו.

המחנך: כבר אמרתי כי דברים רבים על מה שאירע לדוד באותם הימים כתובים בספר תהילים ולא כאן בספר שמואל. שם במזמור נז זועק דוד בקול מר על מה שאירע לו. (פסוק אחד מפרק זה הזכרנו לעיל בקשר למוקש שטמנו לו בשליחות להביא ערלות פלישתים: "רשת הכינו לפעמי"). "כפף נפשי" זועק דוד בפרק זה, הנפש שלי כפופה היא ורצוצה. מדבריו שם רואים כי הוא מאד לא מרוצה מן האנשים שבאו אליו. אולם אין הוא יכול לעשות מאומה. זה לא ביתו. זו מערה ולכל איש רשות לבא שם.

תלמיד: אם כן למה היה להם לשר?

המחנך: כנראה חשב שזה יותר טוב, כי על ידי זה יוכל להדריך ולחנך את האנשים. הוא הצליח בכך, להלן כה טו נאמר שהאנשים היו טובים מאד, כי נעשו טובים על ידו. כן כתוב בספר דברי הימים שלאחר מכן באו אליו אף אנשים טובים.

הערה: בהזדמנות זו ראוי שהמחנך ידבר עם התלמידים על ספר "דברי הימים", שבדרך כלל הוא ספר בלתי ידוע. אם יש לתלמידים תנ"ך שלם יבקש שיפתחו ספר זה. אם לא, יראה את הספר שלו – למחנך תמיד צריך להיות תנ"ך שלם – ויסביר שבספר זה יש הוספות על המתואר בנביאים ראשונים. (ספר דברי הימים נכתב על ידי עזרא הסופר בתחילת ימי הבית השני).

בכל אופן דוד הולך כאילו מרעה אל רעה וגורם שיגבר עליו החשד. נערוך לנו רשימה של המעשים שלו שנתפרשו בצורה לא טובה. נא לעזור לי.

תלמידים מונים: א. מלחמתו עם החיות הרעות; ב. ראש גליית שהוא נושא אותו; ג. ערלות הפלשתים שהוא מביא; ד. דברי מיכל שהוא רצה להרוג אותה; ה. הכנופיה שהוא עומד בראשה במערה; וכן יש להוסיף דבר שישי: השירה החילונית של הנשים לאחר הריגת גליית.

המחנך: בכך רע ומר היה לדוד. הוא עלול היה להתייאש ממש. מה עשה הקב"ה כדי לנחם את דוד משיחו? עיינו בספר.

תלמיד: ה' שולח אליו נביא, את גד, האומר לו מה לעשות.

המחנך: נכון, ה' ראה בצער עבדו הגדול. גד בודאי לא רק יעץ לו להחליף את המקום. הוא אף עודדו וניחמו לקבל יסוריו באהבה.

פרק כב ו-יט

שאל מנסה לחסל את המרד המדומה

המחנך: בשיעור הקודם כבר הגענו למסקנה שכל שילטון אחראי חייב לחסל כנופיות המסתתרות במדבר, בפרט כאשר יש סכנה שהם יבקשו להכין מרידה נגד השילטון. האם אתם מתפלאים לקרוא את דברי שאל הכתובים בפסוקים ו-ח?

יש לעורר ויכוח על הנושא הזה כדי לקרב את התלמידים להבנת המאורע האיום של הריגת כהני נוב. יש לשתפם לחרדתו של שאל ואמונתו, כי התארגן מרד בארץ בעזרת הכוהנים. למה יעשו כן הכוהנים? אולי משום שהם מתנגדים למשטר החדש של המלוכה. אפשר אף היו סיבות אחרות שלא ברורות לנו כל כך שבגללם אפשר היה לחשוב כי הכוהנים מבקשים להמליך איש אחר.

בסוף הויכוח יסכם המחנך בשאלות:

על איזה מרידות שגרמו נזק רב לעם ידוע לכם מן ההיסטוריה הכללית? ההיסטוריה היהודית?

על איזה מקרים קשים של טעויות בעל מלחמה שבגללם הרגו אחים את אחיהם ידוע לכם, ומה היתה ההתנצלות במקרים אלו?

המטרה של השאלות האלו צריכה להיות להבין את המקרים בחיים שבהם אדם שוגה מתוך הכוונה הטובה ביותר. אחים פוגעים באחיהם מתוך שהם טועים וחושבים שהם שונאים. דבר זה קורה בעיקר בשעת מלחמה ומרד.

ההתנצלות היא, כי האדם הוא יצור טועה. בעת מלחמה, כאשר אין אפשרות לבדוק יפה את הדבר, או בזמן שאיחור בפעולה מיידית עלול לגרום רעה גדולה מאד, על האדם לפעול בתקיפות ובזריזות רבה. התלמידים הצעירים, בלמדם ספר שמואל, אולי אינם יודעים עדיין על מרד אבשלום, על המרד ברחבעם ועוד מרידות בימי הבית הראשון. עדיין לא למדו על המלחמה נגד המתיוונים בימי הבית השני. אולם יתכן כי ידוע להם על מרידות באומות העולם.

לאחר הפתיחה יקראו את הפסוקים, פסוק אחר פסוק בביאור המלים והמחנך ימתין לשאלות התלמידים. המחנך יזרז במשך כל הזמן ויעודד לשאול ולברר את יסוד טענת שאול: "כלכם קשרתם עלי".

שאל בטוח כי יש קשר. מה זה קשר?

תלמיד: כשמחברים שני דברים נפרדים יחד קושרים אותם בקשר.

המחנך: ומה פירושו כאשר מדברים על קשר נגד מלכות?

תלמיד: (או המחנך אם הדבר אינו ידוע לתלמידים) אנשים מתאספים בסתר ומבטיחים להיות נאמנים זה לזה לעשות מרד. על פי רוב אין כל האנשים מתאספים יחד שלא יחשדו בהם. במקום אחד מתאספים אחדים ומתקשרים זה לזה. אחר כך הם מתפזרים וכל אחד מן החבורה הזו מתקשר עם אנשים נוספים במקומות אחרים. כך הם יוצרים קבוצה גדולה וחזקה שתופסת את השלטון במדינה.

המחנך: עתה קראו פסוק ה. תאמרו לי את פירוש הענין, לא המלים.

תלמיד: נזכר כאן על נביא בשם גד שבא לדוד ויעץ לו להחליף את מקומו.

המחנך: קראו הלאה ותפרשו לי בעיקר את המלים "כי נודע דוד ואנשים אשר אתו".

תלמיד: נודע לו שדוד עם חבורה גדולה של מאות אנשים נמצא במדבר.

המחנך: האם נודע לו על ביקורו של גד?

תלמידים: יש אומרים, ודאי שהרי דברים אלו כתובים מיד לאחר שנאמר על ביקורו של גד. ויש תלמידים האומרים שאין ראייה מן הכתוב בספר. כתוב "ואנשים אשר אתו", היינו הקבועים אולם על בואו של גד לא ידע שאול.

המחנך: בכל אופן האם לא היה ראוי לשאול שידאג? אילו היה דבר כזה בזמננו אף במשטר הליברלי ביותר, האם לא היה זה דורש פעולה?

תלמידים: עונים תשובות שונות. המחנך יסכם:

יתכן כי שאול צריך היה לנהוג ביותר מתינות. החיפזון כנראה נחשב לו לחטא. אולם ראשית נראה מה דעתכם על דואג שסיפר מה שראה בנוב.

תלמידים: יתפתח ויכוח קשה. יש מחייבים ויש מזכים.

המחנך מסכם: אילו היה דואג סתם איש רע, בודאי היה בא מיד אל שאול ומספר לו כל מה שראה. לא ברור כמה זמן עבר מאז ועד עתה. מלכות שאול היתה קצרה. כל המאורעות אירעו בזה אחר זה. בכל זאת עברו כמה ימים או שבועות. דואג לא סיפר דבר, אף לאחר ששמע כי דוד נמצא עם חבורת אנשים במדבר. עתה הוא כבר ידע שדוד לא בא לנוב בשליחות שאול. בכל זאת לא דיבר על כך. למה? אולי מפני שאף הוא הכיר כי דוד צודק. לאחר שמעו כי שאול חושד בכל אנשים וחשד אף בו, החליט למסור מה שראה. תחשבו קצת ותגידו מה הוסיפה לשאול העובדה שדואג המתין ולא סיפר על מה שראה בנוב?

תלמיד: כי באמת יש דברים שמסתירים ממנו. הלא אף דואג הסתיר, אף כי ידע יפה יפה ששאול חושד בדוד ומחפש אותו.

המחנך: זה הרקע לחיפזון של שאול. עתה קיראו הלאה ותיראו כיצד אף אבימלך מוסיף לחשד של שאול. קראו יפה פסוקים יד-טו. האם ככה הוא צריך היה לדבר? אם תלמידים לא יבינו את הכוונה יוסיף **המחנך:** נסו לנסח תשובה אחרת לדברי שאול מאשר זו שהשיב אבימלך. בנקל תראו שאפשר היה לדבר אחרת ולא לעורר את החשד של שאול.

תלמידים מציעים: נסכלתי מאד אדוני המלך, כי לא ידעתי שהוא בורח ממך. הוא רימני בלשונו השנונה. הוא איש ערום והטעה אותי, סלח לי אדוני המלך.

המחנך: נכון מאד. אבימלך נראה כאילו הוא אומר תוכחה לשאול: "ומי בכל עבדיך נאמן וגו' וסר אל משמעתך ונכבד בביתך". דברים אלו נשמעו באזני שאול כלעג.

תלמיד: הסא באמת לא ידע אחימלך דבר על הריב בין שאול לדוד?

המחנך: כבר אמרתי, לפי הנראה לא רצה אחימלך לשמוע לדברים שהיה בהם חשש לשון הרע. ככה ה' הכיר את גדולת דוד. אף עתה לא חשש לומר את האמת בפני המלך. "היום החילתי לשאל לו באלקים".

הוא מעיד כי זה פעמים רבות שאל באורים ותומים לפי בקשת דוד ואף הפעם שאל עבורו. אילוד וד רשע, לא היה ה' עונה לכהן השואל עבורו. בגמרא (שם) נאמר שכאשר שמע שאול את הדברים האלו החלו פניו להיות זועפים. הוא לא האמין שהכהן אומר את האמת.

ראו האם עתה הסכים הכהן לבקש סליחה?

תלמיד: כן. הוא אומר "אל ישם המלך בעבדו דבר".

המחנך: אולם אף עתה הוא מדבר לא כנכנע. המלים "אל ישם המלך בעבדו דבר" נשמעים כדברי מצוה.

במצב זה אירעה הטעות האיומה. אין אפשרות להצדיק את שאול על אשר נחפז. אולם אפשר להבין אותו. מה שאירע לו ולכוהנים הוא לקח לדורות. לקח למלכים להיזהר בעת שהם שופטים מורדים, ולקח לעם להיזהר בעת שיש חשש של מרידה בארץ; לבדוק יפה דברים הנראים מוזרים כמו הופעת דוד בנוב ביום השבת לבדו לבקש לחם וחרב.

פרק כג

פרק זה יש ללמוד בפירוש המלים בלבד. אולם יש להדגיש את נאמנות הזיפים למלך. הם עושים מה שנראה להם לנכון כאנשים מישראל שעליהם לתמוך במלכם ולפי הדעה הכללית שדוד הוא בלתי רצוי לישראל. אמנם בספר תהילים דוד מאד מתאוונן על כך. אולם לזיפים היו נימוקים שנראו להם נכונים, כי כל העם היה לצידי של שאול.

פרק כד

הערה למחנך: בפרק כד ובפרק כו, מתואר מקרה דומה כמעט. מקוצר הזמן יש ללמד פרק כד, באופן שתהיה בו הכנה להבנת פרק כו, שאותו יש ללמוד בביאור המלים בלבד.

יש להקדים ולהודיע דבר זה לתלמידים. לחרוצים ביניהם יש להציע לקרוא לעצמם אף פרק כו, לפני שלמדוהו בכיתה.

הנושא: האם היה בידי דוד להרוג את שאול?

המחנך: יש למי שהוא מה לומר בקשר לנושא הכתוב על הלוח?

תלמיד: אני לא מבין. אני חשבתי כי דוד מעולם לא רצה להמית את שאול, אף אם היה הדבר בידו.